

گزیده نگارش‌های قرآنی درباره سیره نبوی

○ منصور داداش نژاد

قرآنی و با عنایت به تفسیر آن نقل کرده است. ابن شهاب زهری (۱۲۴ هـ) نیز در گرد آوری روایات تاریخی به قرآن متکی بود. واقدی نیز در بسیاری موارد پس از ارائه گزارش‌های تاریخی، به آیات قرآنی مربوط به همان حادثه اشاره کرده است. برخی از عناوین وی در مغازی چنین است: «ذکر منزل من القرآن باحد»، «ذکر منزل من القرآن فی بنی النضیر». واقدی همین شیوه را در بررسی غزوات خندق، تبوک و... پی گرفته است. با این حال در میان سیره نویسان کهن، قرآن هیچ‌گاه به عنوان محور حوادث نبوده است بلکه در پایان مباحث تاریخی خود به آیات قرآن استناد کرده‌اند.

پیشینه این نوع نگارش‌ها:

از پیشینیان، کتاب مستقلی در این موضوع سراغ نداریم. با جستجو در رجال نجاشی که به معرفی کتاب‌های تدوین شده مؤلفان شیعی اختصاص دارد، کتابی که از این نگاه به سیره نبوی پرداخته باشد یافت نشد. تنها چند کتاب که می‌تواند نزدیک به موضوع مورد بحث باشد در باره شان نزول آیات مربوط به علی (ع) و اهل بیت (ع) وجود دارد. در فهرست ابن ندیم نیز تنها یک کتاب با عنوان کتاب تسمیة المنافقین و من نزل فیہ القرآن منہم معرفی شده است که در موضوع مورد نظر

بررسی سیره نبوی از منظر قرآن موضوعی است که در نوشته‌های سیره نگاران متقدم کمتر مورد توجه جدی قرار گرفته است. قرآن به عنوان مهمترین مصدری که گزارش‌های آن قطعی الصدور است از لحاظ تاریخی برای بررسی سیره نبوی اهمیت فوق العاده دارد. از این جهت بر تمام مصادر دیگر مقدم است و به عنوان مهم‌ترین مصدر سیره نیز همواره مطرح بوده است. قرآن کریم با بیانی روشن از مشکلاتی که پیامبر خدا با آن مواجه شده و نیز مشقاتی که برای انجام رسالت خویش متحمل شده سخن به میان آورده است. با این حال قرآن کتاب تاریخ به معنای مصطلح آن نیست و تنها در راستای اهداف تربیتی خود به مسائل به صورت گزیده و در حد لازم اشاره می‌کند. بنابر این نمی‌توان گزارش‌ها و اخبار کاملاً به هم پیوسته و منسجم برای توصیف و توضیح یک حادثه در آن یافت.

مورخان قدیم بیشتر از منظر گزارش‌های تاریخی به وقایع صدر اسلام نگرسته و کمتر از زاویه قرآن به نقد و بررسی اخبار پرداخته‌اند. البته این مورخان همچون ابن اسحاق و واقدی به مناسبت موضوعات مورد بحث، آیات مربوط را نیز ذکر کرده‌اند. همان‌گونه که عروة بن زبیر (۹۴ هـ) در ذکر بسیاری از حوادث عصر پیامبر به قرآن نظر داشته و حوادثی همچون هجرت و بعضی غزوات را که در قرآن بدان‌ها اشاره شده از دیدگاهی

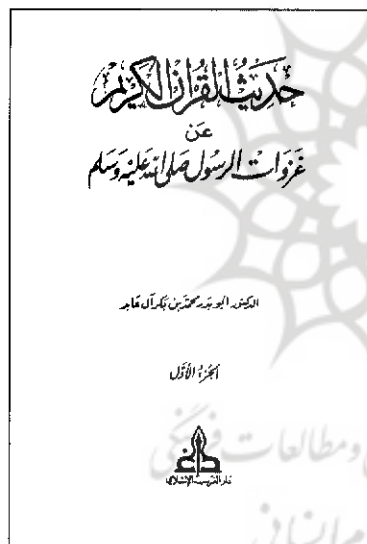
در میان سیره نویسان کهن، قرآن هیچ گاه به عنوان محور حوادث نبوده است بلکه در پایان مباحث تاریخی خود به آیات قرآن استناد کرده‌اند

ما است.

کتاب‌هایی نیز که در موضوع «اسباب النزول» تالیف شده است هر چند در طبقه علوم قرآنی جای می‌گیرد اما بیشتر مطالب آنها مربوط به سیره نبوی است از جمله این نوشته‌ها کتاب «العجاب» (ابن حجر عسقلانی) است که در ذیل آیات، شان نزول آنها را بیان کرده است و صبغه تاریخی آن بسیار است.^۱ چنان که ابو موسی المدینی کتابی با عنوان اسماء من نزل فیهم القرآن تالیف کرده است.^۲

کتاب‌های جدید که با نگاه قرآنی به سیره پرداخته‌اند:

قرآن در دهه‌های اخیر که عصر بازگشت به آن معرفی شده مورد توجه جدی مسلمانان قرار گرفته است. دانشمندان و محققان از ابعاد مختلفی این کتاب را مورد توجه قرار داده‌اند و موضوعات مطرح در علوم انسانی از جمله مباحث مربوط به علوم اجتماعی با نگاه قرآنی تحلیل و بررسی شده است. همین نگاه به سیره نبوی نیز تعمیم داده شده و با محور قرار گرفتن قرآن برای فهم زندگی رسول خدا (ص) و حیات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آن دوره تلاش شده است. در این نوشتار تلاش شده، کتاب‌هایی که با نگاه قرآنی به زندگی پیامبر پرداخته‌اند و یا یکی از حوادث و وقایع آن دوره را از این زاویه به بحث گذاشته‌اند معرفی گردد، هر چند برخی از نوشته‌ها به جهت بررسی آیات قرآن به علوم تفسیری نزدیک شده و رنگ تاریخی خود را از دست داده‌اند. البته اگرچه در عنوان بیشتر کتاب‌هایی که اخیراً در موضوع سیره نبوی نگارش و انتشار یافته به «قرآن» اشاره نشده، اما به آیات قرآن بی توجه نبوده‌اند. از جمله این نوشته‌ها می‌توان «الصحیح من سیره النبی الاعظم علامه جعفر مرتضی‌عاملی، سیره رسول خدا (ص) استاد جعفریان و تاریخ صدر اسلام، عصر نبوت دکتر زرگری نژاد را نام برد که به آیات قرآن توجه جدی کرده و با توجه به میزان تسلط خود بر آیات قرآنی بنا را بر این گذاشته‌اند که گزارش‌های تاریخی را با قرآن تطبیق داده و اخباری که حتی با

تصویر کلی ارائه شده به وسیله آیات سازگاری نداشته باشند از رده اخبار صحیح خارج نمایند.

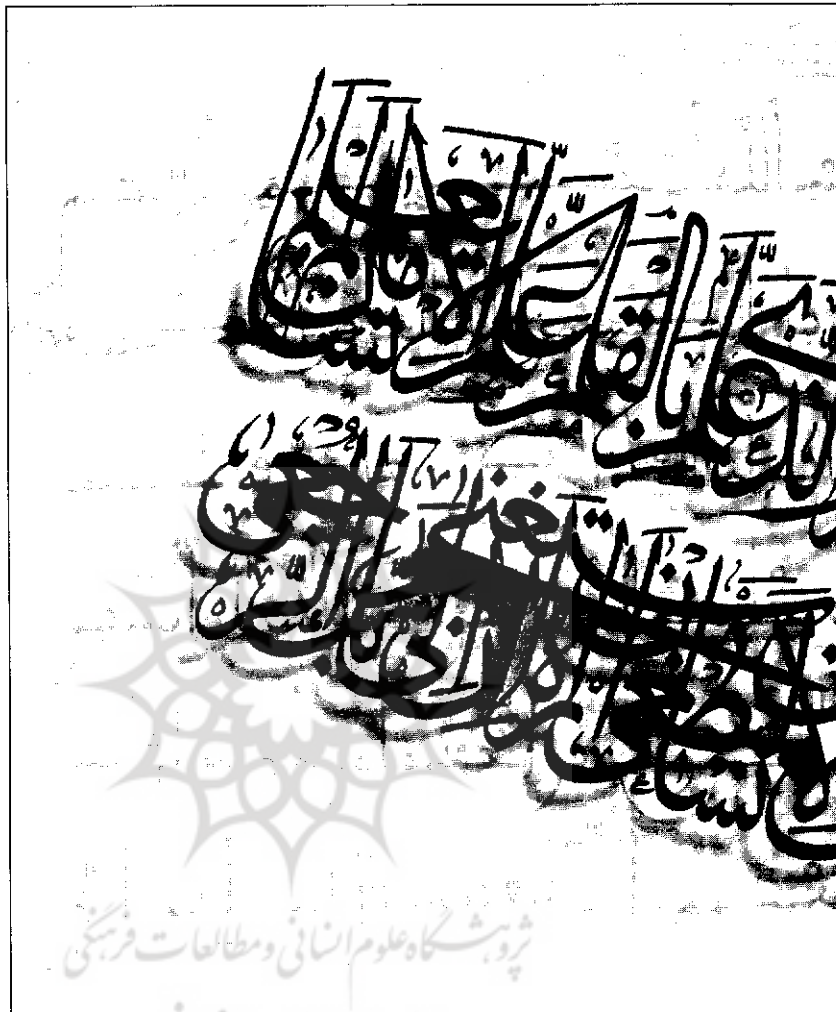
برخی از این تألیفات به شرح زیر است :

۱. عصر النبى و بیته قبل البعثة، صور مقتبسة من القرآن الکریم و دراسات و تحلیلات قرآنیة، محمد عزة دروزة، بیروت، دار البیضة العربیة، ۱۳۸۴، ۸۴۸ ص.

مؤلف با توجه به آیات قرآن دوره جاهلی را به عنوان مقدمه سیره نبوی مورد بحث و بررسی قرار داده است. شناخت این دوره برای فهم سیره نبوی ضروری است. در این کتاب پیشینه تاریخی آیات قرآن همراه با تحلیل و ذکر حوادث و ریشه یابی آن‌ها شرح داده است.

مطالب کتاب در چهار باب زیر تنظیم شده است:

الف. سرزمین، ساکنان و نحوه معیشت؛ ب. حیات اجتماعی؛ ج. حیات عقلی؛ د. ادیان و عقاید.

مورخان قدیم، بیشتر
از منظر گزارش‌های
تاریخی به وقایع
صدر اسلام نگریسته و
کمتر از زاویه قرآن به
نقد و بررسی اخبار
پرداخته‌اند. البته این
مورخان، همچون «ابن
اسحاق» و «واقفی» به
مناسبت موضوعات
مورد بحث، آیات
مربوط را نیز ذکر
کرده‌اند

۲. سیره الرسول (ص)، صور مقبسة من القرآن الکریم و تحلیلات و دراسات قرآنیة، محمد عزة دروزة، مصر: مطبعة عیسی البابی الحلبی و شرکاه، الطبعة الثانية، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۳۶۰ + ۴۷۲ ص.

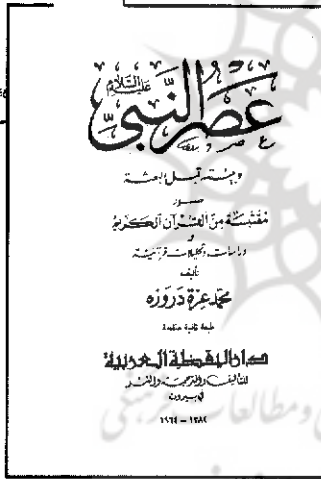
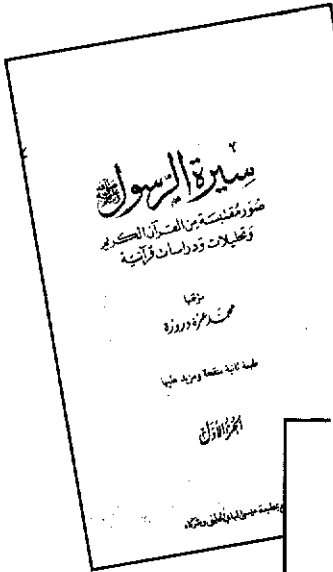
این کتاب در ادامه تألیف پیشین نویسنده است که با اقتباس از قرآن به بررسی زندگی پیامبر بعد از بعثت پرداخته است. مؤلف معتقد است هر چند بسیاری از اخبار جزئی مربوط به سیره را از قرآن نمی‌توان استخراج کرد اما با دسته بندی آیات، شمای کلی سیره و خطوط اساسی آن را می‌توان نشان داد. آن چه مربوط به جوهره سیره نبوی است همچون شخصیت پیامبر، ادوار دعوت، پیروزی‌ها و شکست‌ها، راهی که مسلمانان برای پیروزی پیمودند را می‌توان از قرآن بدست آورد. نویسنده با تأکید بر این که کتاب‌های سیره یک قرن پس از پیامبر به رشته تحریر در آمده و اخبار بسیاری بر آن افزوده و یا کاسته شده است، بهترین سند و مطمئن‌ترین کتاب را برای

بررسی سیره نبوی، قرآن دانسته است. کتاب در دو جلد تدوین شده است. برخی از محتویات جلد اول عبارتند از: شخصیت پیامبر و رفتارش قبل از بعثت، اخلاق و فضایل آن حضرت، رفتار مسلمانان با پیامبر، وحی، دعوت و انگیزه‌های آن، سختی‌های دوران مکه و مسلمانان در دوره مکی.

مطالب جلد دوم که به بررسی حوادث سیره در مدینه پرداخته عبارت‌انداز: انتشار دعوت در مدینه، منافقان، یهود در مدینه، نصاری، جهاد و رخدادهای مربوط به آن و تشریح تبعیدی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی قرآن.

گفتنی است مؤلف پس از تألیف سه کتاب عصرالنبی و سیره الرسول و الدستور القرآنی که از منظر قرآن به سیره پرداخته است، اقدام به تفسیر تمام قرآن بر همین سیاق کرده و مجموعه التفسیر الحدیث را براساس ترتیب نزول، تألیف و در دوازده جلد منتشر کرده است.^۲

مؤلف کتاب «سیره الرسول (ص)...» معتقد است: هر چند بسیاری از اخبار جزئی مربوط به سیره را از قرآن نمی‌توان استخراج کرد اما با دسته‌بندی آیات، شمای کلی سیره و خطوط اصلی آن را می‌توان نشان داد. آن چه مربوط به جوهره سیره نبوی است. همچون شخصیت پیامبر، ادوار دعوت، پیروزی‌ها و شکست‌ها، راهی که مسلمانان برای پیروزی پیمودند را می‌توان از قرآن به دست آورد

۳. حدیث القرآن عن غزوات الرسول (ص)، ابو بدر محمد بن بکر بن آل عابد، بیروت: دار الغرب الاسلامی، ۲ ج، ۷۴۳ ص. این کتاب رساله کارشناسی ارشد و دکتری مؤلف در رشته تفسیر برای «دانشگاه اسلامی» مدینه است که در هشت باب، آیات مربوط به غزوات بدر، احد، بنو النضیر، بنو المصطلق، احزاب، حذیبیه، فتح مکه، حنین، تبوک را به بحث و بررسی گذارده است. در ابتدای هر باب ابتدا غزوه مورد نظر را در کتب سیره و تاریخ پی‌گیری کرده، سپس روایات تاریخی را با آیات قرآن سنجیده و تطبیق داده است. منابع مؤلف در درجه اول کتب تفسیری، سپس کتب حدیث و تاریخ است. مؤلف علت رویکرد خود به قرآن را، مغفول ماندن آن در بیشتر مباحث تاریخی مربوط به این موضوع ذکر می‌کند.

۴. غزوة الاحزاب فی ضوء القرآن الکریم، عرض و تحلیل: ا.د. سعود بن عبد الله الفنسیان، الرياض: مرکز الدراسات و الاعلام، دار اشبیلیا، ۱۴۱۸، ۳۰۴ ص.

این کتاب که آیات مربوط به غزوه احزاب را بررسی کرده، رساله پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده است. مؤلف چون معتقد است به اقوال سیره نگاران و مغازی‌نویسان نمی‌توان اعتماد کرد از این رو برای صحت اخبار تاریخی، آن‌ها را با محک آیات قرآنی سنجیده است.

۵. قبس من سیره المصطفی فی ضوء القرآن و السنة (دراسة منهجية تبين اهمية السيرة النبوية فی فهم الاسلام)، عمر يوسف حمزة، قاهره: الدار المصرية اللبنانية، الطبعة الاولى ۱۴۱۵، ۷۶ ص.

مؤلف در این کتاب، اهمیت سیره نبوی برای فهم قرآن را مورد توجه قرار داده است. وی معتقد است برای فهم بهتر قرآن باید به سیره نبوی مراجعه کرد زیرا قرآن به صورت عام و گذرا به سیره نبوی پرداخته و تنها برخی از حوادث مربوط به سیره همچون غزوات رسول خدا(ص) و رفتار وی با اصحاب و یا همسرانش در قرآن مورد اشاره قرار گرفته است که در این موارد نیز هدف اصلی عبرت و موعظه است.

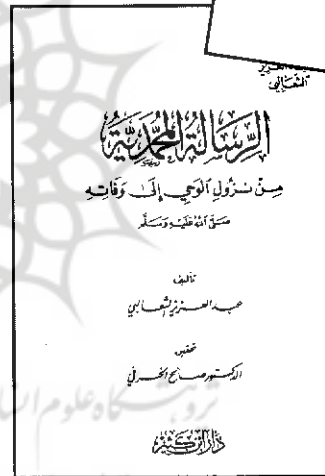
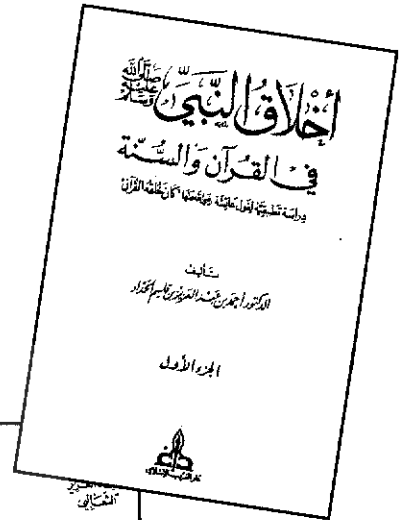
۶. السيرة النبوية العطرة فی الايات القرآنية المسطرة، محمد ابراهيم شقرة، الرياض: مكتبة المعارف للنشر و التوزيع، الطبعة الاولى، ۱۴۱۸، ۴۸۰ ص.

مؤلف با توجه به نقادیهایی که نسبت به اخبار سیره نبوی انجام می‌شود، خصوصاً با توجه به بررسی‌های سندیهی روایات که در این بررسی‌ها عده بسیاری از روایان تضعیف می‌شوند، بهترین راه را در بررسی روایات سیره، بهره‌گیری از قرآن دانسته و از همین زاویه مباحث سیره را پی‌گیری کرده است.

۷. اخلاق النبي(ص) فی القرآن و السنة، احمد بن عبد العزيز بن قاسم الحداد، ۳ ج، بیروت: دار الغرب الاسلامی، الطبعة الثانية ۱۴۱۹، ۱۶۴۱ ص.

کتاب با استناد به آیات قرآن، اخلاق پیامبر را بیان کرده است. به زعم مؤلف، نیاز جوامع کنونی به اخلاق او را به چنین

«هجرة الرسول و صحابته في القرآن و السنة» رسالة کارشناسی ارشد «احمد عبدالغنی النجولی الجمل» برای دانشگاه الازهر مصر است که به موضوع هجرت در سیره نبوی از منظر قرآن و سنت پرداخته است

مانند عصمت، صدق و اخلاق دعوت است؛
(و) در آخرین باب به آثار رفتار اخلاقی پیامبر در مردم و
جامعه پرداخته است.

۸. هجرة الرسول و صحابته في القرآن و السنة، احمد عبد
الغنى النجولى الجمل، المنصورة: دار الوفاء للطباعة و النشر و
التوزيع، الطبعة الاولى ۱۴۰۹، ۳۰۸ ص.

رساله کارشناسی ارشد مؤلف برای دانشگاه الازهر مصر
است که به موضوع هجرت در سیره نبوی از منظر قرآن و سنت
پرداخته است. کتاب در سه باب تنظیم شده است. در باب اول
به نحوه رفتار مشرکان که منجر به هجرت مسلمانان شد،
پرداخته و شیوه‌هایی که قریشیان علیه پیامبر به کار گرفتند
بررسی شده است. در باب دوم هجرت به حبشه در مرحله اول
و دوم مورد بحث قرار گرفته است. در فصل سوم هجرت پیامبر
به مدینه بررسی شده و به مسائلی همچون هجرت، صفات
مهاجرین، نتایج و احکام هجرت اشاره گردیده است.

۹. السيرة النبوية في ضوء القرآن و السنة «دراسة محورة
جمعت بين اصالة القديم و جدة الحديث»، محمد بن محمد ابو
شهبه، دمشق: دار القلم، الطبعة الخامسة، ۱۴۱۹، ۲ ج، ۵۹۰ +
۷۷۵ ص.

هدف مؤلف از پرداختن به سیره نبوی، به دست دادن
الگوی برای عمل است. مؤلف اخبار سیره را بر اساس زمان
مرتب و آیات قرآن را در خلال حوادث جایگزین کرده است. وی
با تاکید بر این که مهمترین مرجع برای بررسی سیره، قرآن
می‌باشد - زیرا صدور آن قطعی و متواتر است - متذکر شده که
روش ابن اسحاق و ابن هشام را در استفاده ضمنی و شرح کوتاه
آیات به کار گرفته است. از آنجا که تخصص اصلی مؤلف، علوم
قرآنی و حدیث است، تکیه وی بعد از قرآن و حدیث در شرح
حوادث سیره، کتب تاریخ و زندگانی پیامبر بوده است. او تاکید
کرده که تنها به نقل حوادث تاریخ اکتفاء نکرده، بلکه با استناد
و تکیه بر حوادث تاریخی، عبرت‌های سودمند و درس‌های سیره
نبوی بیان شده است.

تألیفی واداشته است. وی معتقد است تا به حال چنین تألیفی
که با محور قرار دادن قرآن، به شرح اخلاق و رفتار پیامبر
پرداخته باشد تدوین نشده است. این کتاب سه جلدی در شش
باب، تحت عناوین اخلاقی زیر به بحث و بررسی رفتار پیامبر از
منظر قرآن پرداخته است:

(الف) اخلاق ایمانی که موضوعاتی همچون رضا، توکل، رجا
و... در آن بررسی شده است و نحوه رفتار پیامبر در این
زمینه‌ها نمایانده شده است؛

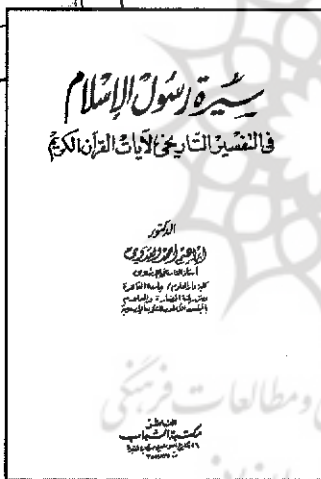
(ب) اخلاق تعبدی پیامبر که شامل فرائض است؛

(ج) اخلاق سلوکی همچون صدق، صبر، زهد و... بررسی
شده است؛

(د) اخلاق اجتماعی پیامبر مانند اخلاق در خانواده، تعامل با
بستگان و...؛

(ه) اخلاق مربوط به نبوت و امامت که شامل مواردی

«سید قطب»، روش خاصی را در بررسی غزوات پی‌گیری کرده است. آن چه برای وی در درجه اول اهمیت قرار داشته روح غزوات و ماهیت این نبردها بوده است. سید قطب با همین نگاه در پی بیان اهداف غزوات و مسائل تربیتی جنگ‌ها بر آمده است

برخی از عناوین جلد اول عبارتند از: مختصری از تاریخ عرب قبل از اسلام، از میلاد تا بعثت، از بعثت تا هجرت. موضوعات کلی جلد دوم نیز عبارتند از: اوضاع سیاسی و اجتماعی مدینه بعد از هجرت، غزوات و سرایای پیامبر، پیامبر و یهودیان، آمدن هیئت‌های سیاسی (وفود) خدمت پیامبر، وفات پیامبر.

۱۰. شخصیه الرسول و دعوته فی القرآن الکریم، محمد علی الهاشمی، بیروت: عالم الكتاب، الطبعة الثالثة، ۱۴۰۳، ۱۸۰ ص.

مؤلف معتقد است با جمع آوری و دسته‌بندی آیات، بهترین تصویر را از شخصیت پیامبر می‌توان ارائه داد. نویسنده با استخراج و دسته‌بندی موضوعی آیات در طرحی کلی، خطوط اصلی شخصیت پیامبر را نشان داده است. البته برای روشن شدن روح آیات و فضای نزول آن به کتب اسباب نزول و تفاسیر قدیم نیز مراجعه نموده اما تاکید کرده که اگر بتوان در برخی اخبار که به کتب سیره راه یافته شک و تردید کرد در اخبار قرآن این شک راه ندارد.

فصول و موضوعات کتاب به شرح زیر است:

فصل اول: «شخصیت بشری پیامبر» که به امی بودن و اخلاق و سجایای آن حضرت پرداخته است.

فصل دوم: با عنوان «آمادگی برای قبول رسالت» به عبادت و ذکر و شیوه‌های دعوت و تایید الهی پیامبر پرداخته است.

فصل سوم: با عنوان «شخصیت پیامبرانه محمد(ص)» به مسئله وحی و تبلیغ و رسالت پرداخته است.

فصل چهارم: با عنوان «رسول و مردم» به رفتار آن حضرت با مشرکین، اهل کتاب، منافقین و مؤمنین پرداخته است.

۱۱. سیرة المصطفی فی القرآن و السنة، رئیسة عبد الزهرة حسن علی قسام، بیروت: منشورات مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۱، ۶۱۰ ص.

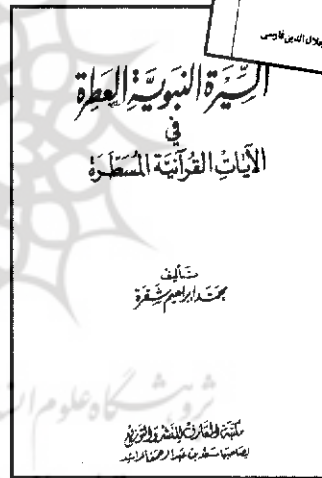
کتاب در ۱۰ باب تنظیم شده است. مؤلف تلاش کرده با مراجعه به آیات قرآن، سیره و رفتار پیامبر را باز سازی نماید.

ابواب کتاب عبارتند از: بشارت، نور محمد(ص)، بعثت محمد(ص)، هجرت به حبشه، هجرت به مدینه، غزوات محمد(ص)، حجة الوداع و بیعت غدیر، وفات محمد(ص).

۱۲. رسول الله فی القرآن الکریم، حسن کامل الملطوی، قاهرة: دار المعارف، الطبعة الثانية، ۵۴۴ ص.

مؤلف کوشیده است با مراجعه به آیات قرآن، شخصیت پیامبر را معرفی نماید تا برای تربیت خوانندگان سودمند باشد. هم چنین تلاش کرده است، سخنان بی اساسی که در برخی روایات و کتب تفسیر به پیامبر نسبت داده شده و متناسب با شخصیت وی نیست را با آیات قرآنی رد نماید. برخی از عناوین کتاب عبارتند از: آغاز وحی، اسلام و جهاد، هجرت به حبشه، بیعت عقبه، اسراء و معراج، هجرت به مدینه، اسلام در جنگ و صلح، عصمت پیامبر، اوصاف و خصایص پیامبر، همسران پیامبر.

«الشیخ محمد عبدالفتاح عقیفی»، پیامبر و قرآن را به عنوان دو صفحه از کتاب واحدی قلمداد کرده که یکی برای خواندن است و دیگری برای دیدن و الگو گرفتن. نویسنده با همین نگاه بر اساس ترتیب تاریخی حوادث، به بیان شخصیت قرآنی پیامبر پرداخته است

۱۵. صور من تاذی الرسول (ص) فی القرآن، عثمان قدری مکانسی، بیروت: دار ابن حزم، الطبعة الاولى، ۱۴۱۷، رقی، ۲۶۹ ص.

مؤلف آیاتی از قرآن را که به آزار و اذیت پیامبر از سوی مشرکین، یهود و مسلمانان ضعیف اشاره دارد، گردآوری کرده و با مراجعه به تفاسیر، سختی‌هایی که پیامبر متحمل شده را بازگو کرده است.

۱۶. الرسول فی القرآن الکریم، محمد الراوی، مطبوعات اخبار الیوم، (بی تا)، ۱۶۴ ص.

مؤلف به بررسی آیات مربوط به پیامبر در قرآن پرداخته است. برخی از عناوین کتاب عبارتند از: پیامبر در قرآن، تبلیغ، جهاد، پیامبر و اهل بیت و...

۱۷. الغزوات فی ضلال القرآن، اعداد جمال ماضی، اسکندریه: دار الدعوة للطبع و النشر و التوزیع، ۱۴۰۵.

مجموعه نگاشته‌هایی است در باره جنگ‌های پیامبر که از کتاب سید قطب جمع‌آوری و تهیه شده است. سید قطب روش خاصی را در بررسی غزوات پی‌گیری کرده است. آن چه برای وی در درجه اول اهمیت قرار داشته روح غزوات و ماهیت این نبردها بوده است. سید قطب با همین نگاه در پی بیان اهداف غزوات و مسائل تربیتی جنگ‌ها برآمده است.

از این سلسله کتب تا کنون غزوه بدر، احد، غزوات با یهود، حنین و احزاب، فتح و تبوک منتشر شده است.

۱۸. شخصية الرسول الاعظم قرآنیاً، الشیخ جلال الحنفی البغدادی، بغداد: وزارة الثقافة و الاعلام، دائرة الشؤون الثقافية، ۱۴۱۸.

مؤلف با هدف نوشتن کتابی عمومی درباره سیره نبوی برای استفاده مسلمانان و غیر مسلمانان به شیوه‌ای امروزی اقدام کرده و تلاش نموده تکوین و شکل‌گیری شخصیت قرآنی پیامبر را براساس آیات نشان دهد. نویسنده مراحل زندگی پیامبر و نیز مواضع آن حضرت را محبوب کرده و توصیه‌های اجتماعی، اخلاقی و نظامی قرآن را خطاب به پیامبر و مؤمنان

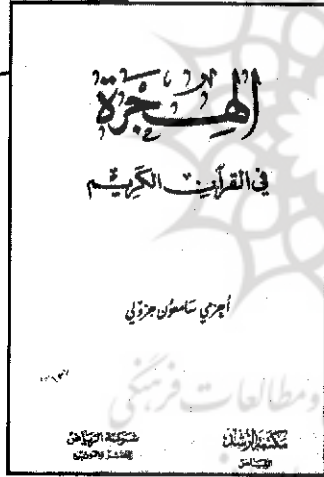
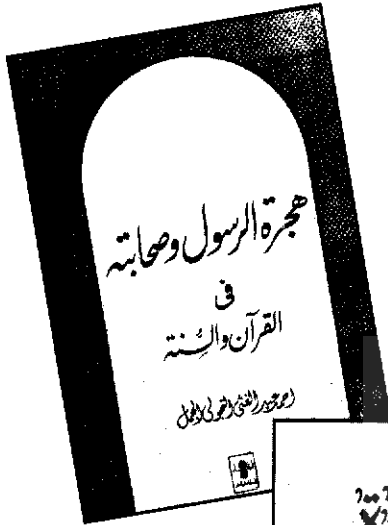
۱۳. حدیث القرآن الکریم عن امام الانبیاء و خاتم المرسلین محمد(ص)، الشیخ محمد عبد الفتاح عقیفی، القاهرة: الدار المصرية اللبنانیة، الطبعة الاولى، ۱۴۱۵، ۲۶۶ ص.

مؤلف پیامبر و قرآن را به عنوان دو صفحه از کتاب واحدی قلمداد کرده که یکی برای خواندن است و دیگری برای دیدن و الگو گرفتن. نویسنده با همین نگاه بر اساس ترتیب تاریخی حوادث، به بیان شخصیت قرآنی پیامبر پرداخته است.

۱۴. محمد فی القرآن «دراسة قرآنیة حول شخصية محمد(ص)»، رضا الصدر، لبنان: دار الارقم، الطبعة الاولى، ۱۴۱۱، ۲۱۵ ص.

نویسنده به معرفی شخصیت پیامبر از دیدگاه قرآن پرداخته است. برخی از موضوعات کتاب عبارتند از: بشارت به نبوت پیامبر، ایمان اسلاف پیامبر، امی بودن پیامبر، اخلاق پیامبر، وحی، رسالت جهانی، دعوت، تبلیغ.

مؤلف «شخصية الرسول و دعوته في القرآن الكريم» معتقد است با جمع آوری و دسته بندی آیات، بهترین تصویر را از شخصیت پیامبر می توان ارائه داد. نویسنده با استخراج و دسته بندی موضوعی آیات در طرحی کلی، خطوط اصلی شخصیت پیامبر را نشان داده است

در باب هایی جداگانه ارائه می کند.

۱۹. السيرة النبوية في ضوء القرآن و السنة، عبد المهدي عبد القادر عبد الهادي، القاهرة: المؤسسة العربية الحديثة، (بی تا)، ۲۴۰ ص.

مؤلف با توجه به آیات قرآن، موضوعات سیره نبوی را مورد توجه قرار داده است.

۲۰. سيرة رسول الاسلام في التفسير التاريخي لايات القرآن، ابراهيم احمد العددي، مكتبة الشباب، (بی تا)، ۲۵۰ ص. مؤلف با توجه به آیات قرآن به بررسی سیره رسول اکرم پرداخته است.

۲۱. مصدر القرآن، دراسة لشبهات المستشرقين و الميشرين حول الوحي المحمدي، د. ابراهيم عوض، القاهرة: مكتبة زهراء الشرق، ۱۴۱۷، ۳۴۴ ص.

۲۲. الهجرة في القرآن الكريم، احزمي سامعون جزولي، الرياض: مكتبة الرشد، الطبعة الاولى، ۱۴۱۷، ۵۸۷ ص.

نویسنده به موضوع هجرت در قرآن پرداخته است. از جمله فصول این کتاب گزارش های مربوط به هجرت به حبشه و هجرت به مدینه است.

۲۳. الدر النظيم فيما ورد من اخبار حول أی الذکر الحکیم، ا. د حمزة النشرتی، عبد الحفیظ فرغلی، ا. د عبد الحمید مصطفی، ج ۲، ۵۰۴+۶۴۰ ص.

مؤلف تنها به جمع آوری اخبار و روایاتی که ذیل آیات قرآن وارد شده پرداخته و به نقد و تحلیل روایات توجیهی نشان نداده است.

۲۴. پیامبری و انقلاب، جلال الدین فارسی، قم: انتشارات امید، (بی تا) ۴۴۹ ص.

مؤلف به ترتیب نزول قرآن عنایت بسیار داشته و بر اساس ترتیب نزولی که روایت امام صادق (ع) و ابن عباس از علی (ع) است به تفسیر تاریخی حوادث پرداخته است. مؤلف معتقد است بر اساس این روش آنچه به نام حدیث از پیامبر نقل گشته و جزئی از تاریخ حیات وی است را به آسانی می توان ارزیابی و رد

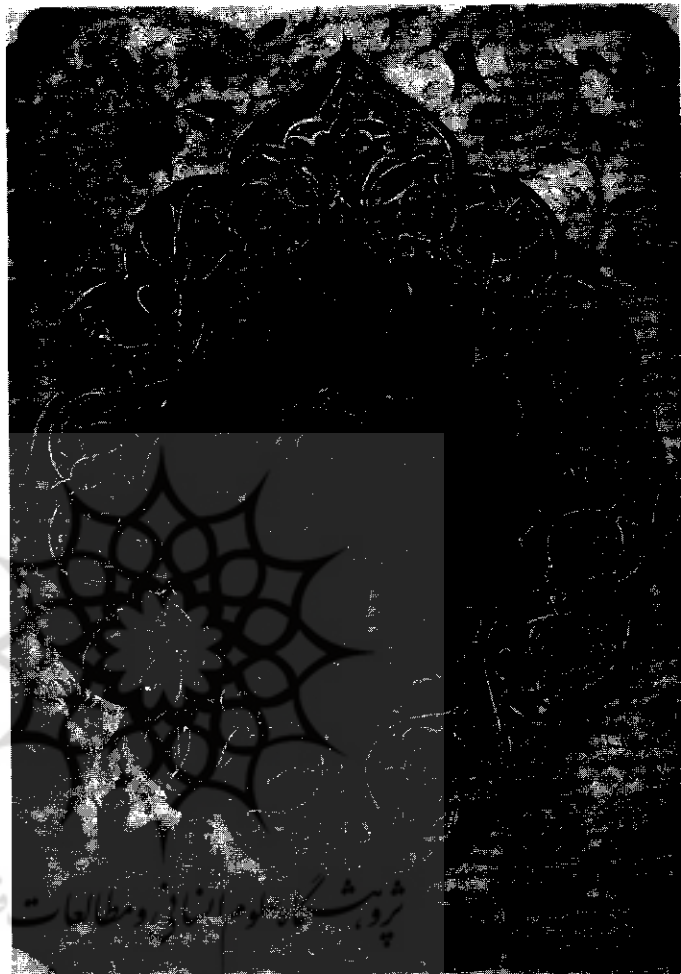
و قبول کرد. هم چنین اظهار می دارد نگاشتن سیره رسول خدا (ص) بی استناد به قرآن بی حرمتی به پیامبر است از این روست که نخستین سیره نویسان متعهد بسیار آیه و سوره را شاهد و دلیل و مستند سخن خویش می آوردند چنان که در صفحات سیره ابن اسحاق و مغازی ابن شهاب زهری و طبقات ابن سعد دیده می شود.

مطالب این جلد از نیاکان و تولد پیامبر آغاز و حوادث تا هجرت به مدینه را دربردارد. این بخش شامل سوره های مکی است.

۲۵. پیامبری و جهاد، جلال الدین فارسی، تهران: مؤسسه انجام کتاب، ۱۳۶۲، ۵۲۶ صفحه.

مؤلف در این نوشته مطالب کتاب قبل (پیامبری و انقلاب) را پی گرفته است که شامل آیات مدنی و حوادث پنج سال اول حضور در مدینه است. مطالب کتاب با بررسی غزوه خندق و بنی

«عمر یوسف حمزه» در کتاب خود، اهمیت سیره نبوی برای فهم قرآن را مورد توجه قرار داده است. وی معتقد است: برای فهم بهتر قرآن باید به سیره نبوی مراجعه کرد زیرا قرآن به صورت عام و گذرا به سیره نبوی پرداخته و تنها برخی از حوادث مربوط به سیره همچون غزوات رسول خدا(ص) و رفتار وی با اصحاب و یا همسرانش در قرآن مورد اشاره قرار گرفته است که در این موارد نیز هدف اصلی عبرت و موعظه است

۲۷. منشور جاوید (پیرامون نبوت پیامبر خدا(ص))، جعفر سبحانی، جلد ششم، قم: مؤسسه امام صادق (ع)، ۱۳۷۵ش، ۴۴۴ ص.

این کتاب از مجموعه تالیفاتی با عنوان منشور جاوید، اولین تفسیر موضوعی به زبان فارسی تألیف آیه الله جعفر سبحانی است که هر جلد آن به بررسی یک یا چند موضوع قرآنی اختصاص یافته است. مؤلف در این جلد اظهار می‌دارد برای شناخت سیره و حیات پیامبر، با وجود انبوه مدارک، هیچ مدرکی قطعی‌تر و موثق‌تر و گویاتر از قرآن نیست. به نظر مؤلف قرآن کتاب تاریخ نیست و هدفی به نام وقایع نگاری ندارد ولی گاهی برای تحقق بخشیدن به هدف خود به برخی از شؤون و خصوصیات پیامبر اشاره می‌نماید و از این رهگذر صحیح‌ترین اطلاعات و آگاهی را در اختیار علاقه‌مندان سیره نبوی می‌گذارد. مؤلف با تنظیم مطالب بر اساس رویدادهای تاریخی تلاش کرده خصوصیات سیره نبوی را از قرآن استخراج نماید.

قریظه پایان می‌یابد. مؤلف در این کتاب نیز همان شیوه استناد به قرآن برای بیان سیره پیامبر را به کار بسته است، قرآنی که سوره‌ها و مجموعه آیاتش بر حسب زمان نزول مرتب گشته است. مؤلف در این جلد در پرتو سوره‌های مدنی قرآن بیان می‌دارد که پیامبر خدا در مدینه چگونه دولت اسلامی را تاسیس کرد، روابط اجتماعی و اقتصادی و مناسبات خارجی جدید را برقرار ساخت، چه جنگ‌هایی را در برابر تجاوز گران به پیروزی رساند و چه سیاستی را برای عقیم نهادن توطئه منافقان و دسایس یهود پیش گرفت.

۲۶. پیامبری و حکومت، جلال الدین فارسی، تهران: مؤسسه انجام کتاب، ۱۳۶۴ ش، ۶۰۷ ص.

مؤلف با همان شیوه و تأکید بر این که سیره درست و دقیق پیامبر آن است که با استناد به قرآن نوشته شود، به حوادث سال پنجم تا وفات پیامبر با محور قرار دادن آیات قرآن پرداخته است.

«عروبة بن زبیر»، در نکر بسیاری از حوادث عصر پیامبر به قرآن نظر داشته و حوادثی همچون هجرت و بعضی غزوات را که در قرآن بدان‌ها اشاره شده از دیدگاهی قرآنی و باعنایت به تفسیر آن نقل کرده است

عاطف قاسم امین ملیجی، قاهره: عالم الفکر، چاپ اول، ۱۹۸۸ م، ۹۷ ص، عربی، وزیری.
شناسایی اوصاف رسول خدا(ص) از زبان وحی و آیات قرآن موضوع این پژوهش است. مؤلف بخصوص بر ویژگی رحمت للعالمین پیامبر تأکید نموده است.

سیره علمی و عملی حضرت رسول اکرم (تفسیر موضوعی قرآن مجید)، عبد الله جوادی عاملی، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۴، ۴۲۹ ص.

مطالب و مباحث مطرح شده در کتاب بیشتر رنگ کلامی و عرفانی دارد. به مباحث و گزارش‌های تاریخی توجه نشده است. مؤلف در سه بخش زیر مطالب را سامان داده است:

الف. سیره رسول اکرم در وحی، نبوت و رسالت: ب. سیره رسول اکرم در معاد: ج. نصایح و مواعظ
دو جلد کتاب دیگر با عنوان سیره رسول اکرم در قرآن از همین مؤلف، با همین سبک و سیاق، در قالب مسائل عقیدتی، مباحث را پی‌گیری کرده است.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- فهرست ابن ندیم، چاپ تجدد، ص ۱۱۳.
- ۲- شهاب الدین ابی الفضل احمد بن علی المعروف، العجاب فی بیان الاسباب، ب: ابن حجر العسقلانی (۷۷۳-۸۵۲)، ۲ جلد، تحقیق: عبد الحکیم محمد الانیس، الرياض: دار ابن الجوزی، الطبعة الاولى ۱۴۱۸، ۶۵۶ صفحه.
- کتاب به صورت کامل بر جای نمانده است و تنها شان نزول آیات از سوره حمد تا آیه ۷۸ نساء را در بر دارد که در دو جلد منتشر شده است. ابن حجر با ذوق تاریخی خود در ذیل آیات، اخبار و شان نزول آنها را آورده که بیشتر این موارد در سیره نبوی کار برد دارد.
- ۳- کشف الظنون، ج ۱، ص ۸۹.
- ۴- محمد عزة دروزة: التفسیر الحديث، طبع بمکتبة عیسی البابی الحلبي و شرکاء.

تکیه مؤلف در این کتاب، استناد به آیات و علوم تفسیری است و احياناً به احادیث و تاریخ مراجعه کرده است. برخی عناوین کتاب از این قرارند: ویژگی‌های زندگی عرب جاهلی در قرآن، آیین پیامبر پیش از بعثت و آیین نیاکان او، نزول وحی، دعوت عمومی، معراج، هجرت، غزوات پیامبر در قرآن (احد، احزاب، بنی المصطلق).

مؤلف در جلد هفتم همین سلسله کتاب با عنوان منشور جاوید (پیرامون حیات پیامبر در قرآن) به ادامه مباحث پرداخته و حوادث پس از صلح حدیبیه تا رحلت پیامبر را بررسی کرده است.

همانگونه که مشاهده شد، در این مقاله، تنها کتاب‌هایی معرفی شده‌اند که با نگاه تاریخی به موضوع سیره پرداخته‌اند. نوشته‌های دیگری نیز در این زمینه وجود دارد که به شخصیت رسول خدا از نگاه قرآنی توجه کرده‌اند. این دسته از کتابها کمتر از منظر مباحث تاریخی بحث خود را ارائه داده‌اند و تنها در خلال مطالب به برخی حوادث تاریخی نگاه گذرایی انداخته‌اند. از جمله این کتابها به موارد زیر باید اشاره کرد:

الرسول فی القرآن، محمود ابن شریف، بیروت، دار و مکتبة الهلال، چاپ اول، ۲۰۰۰ م، ۱۳۴ ص، عربی، وزیری. شرح و توصیف اخلاق و رفتار رسول خدا(ص) با استفاده از قرآن و به شیوه نقلی - تحلیلی است.

حدیث القرآن الکریم عن خصوصیات سید المرسلین، محمد عمر حاجی، دمشق: دار الحافظ، چاپ اول، ۲۰۰۰ م، ۱۶۶ ص، عربی، وزیری.

نویسنده با استفاده از آیات و احادیث به تبیین و توصیف ویژگی‌های مخصوص پیامبر مانند حلال شدن غنائم و فیه برای ایشان، احکام خاصی در باره ازدواج ایشان می‌پردازد.

الرسول فی القرآن الکریم، محمد راوی، قاهره: دار اخبار اليوم - قطاع الثقافة، ۱۹۹۸ م، ۱۶۳ ص، عربی، رقیعی.

این کتاب شخصیت رسول خدا(ص) را از دیدگاه قرآن بررسی می‌کند.

دلالة الايات القرآنية على الخصائص النبوية المحمدية،